تحلیل و بررسی شبهات منکرین مهدویت
مریم رضایی
علمی - پژوهشی
فصلنامهٔ تخصّصی مطالعات قرآن و حدیث سفینه
سال بیست و دوم، شمارهٔ ۸۶ «ویژهٔ پژوهش‌های حدیثی»، تابستان ۱۴۰۴، ص ۱۷۵ – ۱۹۰

تحلیل و بررسی شبهات منکرین مهدویت[۱]

مریم رضایی[۲]
غلامحسین تاجری نسب[۳]

چکیده: باور به منجی، با عنوان اصل مهدویت، موردتوجه همه ادیان الهی و غیر الهی است و از مسائل موردبحث در علوم اسلامی ازجمله مباحث عقیدتی، علوم قرآنی، احادیث، فقه سیاسی و علومی چون روانشناسی، جامعه‌شناسی، علوم سیاسی است که محققان بسیاری به بحث پیرامون آن پرداخته‌اند. این اصل با ایجاد امید باعث تحرك و پویایي و ایستادن مقابل ظلم است، لذا در طول تاریخ همواره از راه‌های مختلف به آن ضربه واردشده تا موجب ناامیدي و سستي مردم گردند. یکی از این راه‌ها؛ انکار آن است و به این منظور شبهاتی نیز به این موضوع وارد کرده‌اند. این مقاله که با روش مطالعات کتابخانه‌ای و تحقیقات نظری انجام‌شده، پس از پرداختن به اصل مهدویت، به شرح برخی از شبهات عامدانه و غیرعامدانه منکران مهدویت پرداخته و بر اساس ضوابط عقلی و با خوانش شیعی آن‌ها را نقد و تحلیل کرده و به نتایجی دست می‌یابد تا موجب معرفت افزایی معارف شیعی گردد.

کلیدواژه‌ها: مهدویت، انکار مهدویت، شبهات مهدویت، تحلیل شبهات، موعودگرایی

---

۱. برگرفته از رساله دکترا با موضوع تحلیل انتقادی مخالفان و منکران مهدویت بر پایه قران و حدیث با راهنمایی آقای دکتر غلامحسین تاجری نسب

۲. مریم رضایی عضو هیئت‌علمی و استادیار گروه معارف دانشگاه آزاد اسلامی تهران جنوب، دکترای علوم قرآن و حدیث دانشکده اصول دین تهران

۳. استادیار گروه علوم قرآن و حدیث دانشکده اصول دین تهران

مقدمه

گسترش روزافزون دین اسلام در طول تاریخ، موجب شده تا برای نابودی آن اقداماتی انجام شود. از سویی اعتقاد به امام زمانf و حضور ایشان در جامعه، مانع از تسلیم شدن در مقابل ظلم و زور است و باور به حضور او را در میان مردم موجب شادابی و امید و تحرک و پویایی می‌گردد. لذا افرادی که خواهان غفلت و خواب‌آلودگی و عدم تحرک ملت‌ها هستند، مبارزه با اندیشه مهدویت را یکی از اصول پیش روی خود قرار داده‌اند و برای تضعیف آن روش‌های مختلفی را طراحی نموده‌اند تا به این وسیله آسان‌تر بتوانند به خواسته‌هایشان دست یابند؛ بنابراین آگاه‌سازی اذهان نسبت به این اقدامات به‌منظور جلوگیری از اثرگذاری و توان پاسخگویی به شبهات، به این مسئله اهمیت فراوان داده است. پس باید با تبیین بطلان مهدی ستیزان و پاسخ به مطالب آنان در زمینه تخریب و انکار مهدویت، تلاش‌های آنان را خنثی کرد. پاسخگویی به شبهات وارده و تحلیل آن‌ها به تقویت هویت مکتبی شیعی و تحکیم زیرساخت‌های اعتقادی جوانان مسلمان کمک می‌کند و فعالیت‌های مخالفان را خنثی می‌سازد. به همین دلیل؛ پژوهشگران بسیاری به این مسئله توجه کرده و مقالات و کتاب‌هایی در این زمینه نگاشته‌اند.

این مقاله از نوع تحقیقات نظری و از روش تحقیق توصیفی، تحلیلی، مقایسه‌ای و بر پایه ضوابط و قواعد عقلی- منطقی است، باهدف تبیین شبهه «انکار» مهدویت، با بررسی دلایل، مقایسه و پاسخ به آن‌ها، جدیت این مسئله را بیان می‌دارد و در تلاش است که با معرفت افزایی و از بین بردن ابهامات، مانع اثرگذاری بیشتر در اذهان و اندیشه‌های جوانان شود.

شیوه‌های مهدی ستیزي

افرادی که اصل مهدویت را به زیان خود می‌دانند، با استفاده از شیوه‌های گوناگون، تلاش کرده‌اند تا آن را از اذهان مردم بزدایند. این مقاله برخی از مهم‌ترین شبهات آنها را بیان می‌کند. اما اگر انکار نتیجه ندهد؛ با تحریف حقیقت آن را وارونه می‌کنند؛ و یا چهره زیبای حضرت مهدیf را تخریب و مخدوش می‌کنند. اگر هیچ‌یک از این روش‌ها جواب

نداد، به روش جایگزین سازی می‌کوشند مسئله نجات بخشی را به دیگران ارتباط دهند و به‌جای موعود الهی، دیگران را در چهرهٔ منجی انسانیت معرفی کنند.

مهم‌ترین اقدامات برای مقابله با مهدی ستیزان

۱. معرفت افزایی و جهل زدایی: در این مسیر، علما و اندیشمندان باید از تمام توان و امکانات بهره گیرند و با تأسیس مراکز علمی و تربیت نیروهای متخصص و راه‌اندازی پایگاه‌های اینترنتی قوی و فعال و عرضه بهترین آثار قلمی به‌صورت مستمر، معرفت به امام عصر علیه‌السلام و مسائل گوناگون مهدوی از قبیل ولادت، غیبت، انتظار و آثار وجودی امام غایب و شرایط قیام و حکومت امام علیه‌السلام و... را تبیین کرده و شبهات و سؤالات را به‌درستی پاسخ دهند.

۲. آگاهی بخشی: برای خنثی کردن تلاش دشمن، لازم است فعالیت آن‌ها و اهدافشان با بیان عالمانه و به‌دوراز تعصب مذهبی و قومی برای مردم تبیین شود تا مراقب حرکات دشمن باشند و ندانسته به دام آن‌ها گرفتار نشوند.

۳. تقویت زیرساخت‌های اعتقادی: بیان شبهات و پاسخ به آن‌ها برای برخورد صحیح در هنگام مواجهه با شبهات..

معرفی شبهات انکار مهدویت و تحلیل آن‌ها

بیشتر دانشمندان و محققان مسلمان، به مهدویت اعتقاد دارند و تصریح کرده‌اند که احادیث مهدویت متواتر است، حتی تندروترین گروه‌های اسلامی مانند وهابیان، احادیث مهدویت را در مهم‌ترین منابع روایی خود نقل کرده و اعتراف نموده‌اند که در میان این احادیث، احادیث صریح و صحیحِ غیرقابل‌انکار وجود دارد، اما افرادی هم به انکار اصل مهدویت پرداخته و در این راستا شبهاتی را بیان نموده‌اند.

بررسی‌ها نشان می‌دهد که انکار مهدویت تا قبل از قرن سیزدهم هجری اندک بوده و سخنان ابن خلدون در قرن هشتم هجری، مهم‌ترین سخنی بود که در این زمینه بیان شده بود، اما در قرن سیزدهم هجری و پس از حرکت‌های اجتماعی در جوامع مسلمان، موجی از انکار مهدویت در بین علمای اهل سنت به حرکت درآمد و در کتاب هایشان به

انکار مهدویت پرداخته‌اند. آنان اغلب ازنظر دانشمندان قبل از خود تبعیت کرده و عین همان نوشته‌های قبلی را تکرابنگریدرده‌اند؛ برخی کتاب مستقلی در انکار اصل مهدویت نوشته‌اند و برخی به ابن خلدون استناد می‌کنند، حال‌آنکه سخنان ابن خلدون از سوی دانشمندان علوم اسلامی نقد شده است، برخی مخالفان مهدویت وهابیانی هستند که مخالف تقریب مذاهب هستند و دبنگریدتبشان عیناً مطالب یکدیگر را تکرار می‌کنند و از زمانی که بحث تقریب مذاهب جدیت بیشتری پیداکرده، به نگارش کتاب‌هایی علیه شیعیان پرداخته و اصل مهدویت را نیز در آن انکابنگریدرده‌اند.

گروهی از منکران مستشرقان‌اند که به تبعیت از افرادی چون ابن خلدون مهدویت را منکر شده‌اند؛ درصورتی‌که از شیوه‌های علمی تحقیق این است که به ارزیابی یک مسئله از دیدگاه پیروان آن نگریسته و بعد از توصیف نظرات وفاداران به آن تفکر، اگر تناقض و نقصی دیده شود، گوشزد می‌گردد.

مهم‌ترین شبهات انکار مهدویت

شبهه اول: مهدویت برگرفته از ادیان پیشین است

این شبهه حقانیت و اصالتِ آموزه‌های اسلامی به‌خصوص مهدویت را برگرفته از ادیان پیشین و کتاب‌های آنان معرفی کرده و مهدویت را منکر شده است. برخی خاورشناسان و نویسندگان مسلمان که در مراکز دانشگاهی، نزد خاورشناسان، تحصیل‌کرده و یا در تحقیقاتشان به آثار ایشان مراجعه نموده و اقوال آنان را پذیرفته‌اند این سخن را مطرح کرده اند؛ از جمله:

الف- اهل سنت

۱. ابن حزم اندلسی ظاهری (۴۵۴ - ۳۸۴ق): دانشمندان بسیاری از شیعه و سنی بر سخن ابن حزم ردیه‌هایی نوشته‌اند. بنگرید: (غماری، ۱۳۴۷ق)، (حلی کاظم، بی‌تا)، (کشوان قزوینی، بی‌تا)

۲. محمد أحمد مصطفی أحمد (ابو زهره)، (۱۳۹۴ - ۱۳۱۶ق): وی در کتاب «القسم الأول حیاته و عصره، الفکرِ السیاسیة فی عهد الأمویین» مطالبی دارد که تأیید می‌کند احادیث

حضرت مهدی علیه‌السلام را شیعه جعل کرده‌اند. بنگرید: به (ابوزید: ۱۰۱ و ۱۰۹) و (ابو زهره، بی‌تا)

۳. سعد محمد حسن (۱۴۰۸-۱۳۳۰ق) در کتاب «المهدی فی الإسلام» (سعد محمد حسن، ۱۹۵۳م: ص ۴۹-۴۷)

۴. محسن عبدالحمید (متولد ۱۳۵۶ق) در کتاب «حقیقه البابیة و البهائیة» (عبدالحمید، ۱۹۸۵م: ص ۳۸)

۵. کامل مصطفی الشیبی (۲۰۰۶–۱۹۲۷م) در کتاب «الصلة بین التصوف و التشیع» (شیبی: ص ۲۸۸-۲۸۷)

۶. ناصربن عبدالله القفاری (معاصر) در کتاب «پُورتوکُلات آیات قم» (القفاری، ۱۳۹۴ش، ۱۴۳۶ق: ص ۳۸ و ۳۹)

۷. ابراهیم سلیمان الجبهان (معاصر) در کتاب «تبدید الظلام و تنبیه النیام»[1] (سلیمان، ۱۴۰۸ق)

۸. عبدالرحیم ملازاده در کتاب «ویرانگری‌ها و خیانت‌های مدعیان تشیع در اسلام و ریشه‌های مشترک یهودیت و تشیع» (ملازاده، بی‌تا: ص ۹۷)

ب- وطنی ها

احمد کسروی (۱۳۲۴ش/۱۳۶۴ق) در کتابچه‌ای به نام «بهایی‌گری» (کسروی،۱۳۲۲ش: ص ۳ و ۴ و ۶ و ۷ و ۸) و در کتاب «شیعی گری» (کسروی، بی‌تا: ص ۶ و ۷ و ۸ و ۹)

ج- خاورشناسان

اغلب دائرةالمعارف نویسان، به‌ویژه آنان که مسئله مهدویت را از دیدگاه متون اصیل اسلامی نمی‌نگرند، موضوع مهدویت را، تحت تأثیر یهودیت و مسیحیت و حتی زرتشت و برگرفته از تعالیم آن ادیان می‌دانند. البته این موضوع فقط محدود به دائرةالمعارف نویسان نیست.

---

۱. کتاب با هزینه نهادهای وهابی در اواسط دهه ۱۹۷۰م منتشرشده. تحصیلات نویسنده آن مشخص نیست و تألیف دیگری هم ندارد. کتاب با هدف نفی و تقبیح شیعیان نوشته شده است و از سوی وهابیان حمایت شده و در سال‌های ۱۹۸۸ – ۱۹۷۶ م نه بار تجدید چاپ شد.

۱. جیمز دارمستتر (۱۸۹۴ -۱۸۴۹م) (دارمستتر، ۱۳۱۷ش: ص ۵ و ۶ و ۲۱)

۲. فان فلوتن (۱۹۰۳-۱۸۶۶م)[1] در کتاب «تاریخ شیعه و علل سقوط بنی‌امیه» (فان فلوتن، تاریخ شیعه و علل سقوط بنی‌امیه، ۱۳۲۵ش: ص ۱۳۳، ۱۳۵، ۱۴۲، ۱۴۳ و ۱۵۰)

۳. ژولیوس ولهاوزن (۱۹۱۸ -۱۸۴۴م)[2] در کتاب «الخوارج و الشیعة» (ولهاوزن،۱۹۷۸م: ص ۱۶۸(

۴. ایگناز گلدزیهر (۱۹۲۱-۱۸۵۰م) در دو کتاب «مذاهب التّفسیرالإسلامی» و «العقیدة و الشریعة فی الإسلام»، (گلدزیهر، بی‌تا: ص ۹۳)

۵. دیوید ساموئل مارگولیوث (۱۹۴۰- ۱۸۵۸م) در مقاله‌ای که در سال ۱۹۱۵ درباره حضرت مهدی علیه‌السلام نوشته (صاحب‌زمانی، ص ۲۰۱)

۶. ایلیاپاولویچ پتروشفسکی (۱۹۷۷-۱۸۹۸م) در کتاب «اسلام در ایران» (پتروشفسکی، ۱۳۵۳ش: ص ۲۸۲-۲۸۴

۷. دوگلاس س، کراو (معاصر) در مقاله «آخرالزمان در مذاهب اسلام و زرتشت» در دائره‌المعارف بریتانیکا

تحلیل انتقادی شبهه اول

۱. همه ادیان آسمانی در اصول معرفت و ارکان دین خود، هماهنگ هستند؛ چراکه پیامبران برگزیدهٔ یک خدای واحدند. شباهت در دین و اصول آن‌ها، نشان‌دهنده اصیل بودن و صداقت و اصالت آن پیامبر و دینش و از نقاط قوت یک اندیشه دینی است؛ و این برای یک اندیشه دینی ایراد به‌حساب نمی‌آید. مسلم این است که دین راستین خدا، در حقیقت، یك دین است که بر پایه‌ی فطرت تغییرناپذیر انسان، استوار گشته؛ و «اسلام» نام‌گرفته است. ازاین‌رو، پیامبران پیشین و پیروان ایشان، در منطق قرآن، همگی «مسلم» خوانده می‌شوند و خداوند متعال در قرآن کریم آن را تأیید می‌کند و می‌فرماید:

1. G. Van Fluaton

۲. وِلهاوزن به سبب نگارش کتاب‌هایی دربارهٔ تاریخ صدر اسلام و پژوهش‌هایی دربارهٔ عاشورا که پیشتاز این‌گونه پژوهش‌ها است، در حوزه‌های علمیه بیشتر از دانشگاه‌های ایران شناخته شده است.

*إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللهِ الْإِسْلامُ ... (آل عمران/ ۱۹)

*إِذْ قالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعالَمِينَ وَوَصَّى بِها إِبْراهِيمُ بَنِيهِ وَيعْقُوبُ يا بَنِي إِنَّ اللهَ اصْطَفى لَكُمُ الدِّينَ فَلا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ (بقره/۱۳۱ و ۱۳۲)

۲. خاورشناسانِ منکر مهدویت با طرح این شبهه مسئله مهدویت را در ضمن جریانات تاریخی و تحت تأثیر رخدادهای قرون نخستین اسلام بررسی کرده‌اند، اما دقت نکرده‌اند که مهدویت، یك تفکر و عقیده جهانی است و اختصاص به اسلام و شیعیان ندارد و بررسی موعود در ادیان گذشته این مدعا را تأیید می‌کند. البته مهدویتی که اسلام بیان کرده کامل‌تر از مهدویت در ادیان و اقوام گذشته است.

شبهه دوم: مهدویت یک فکر سیاسی و اجتماعی و از عقاید شیعیان است

یکی از شبهات منکران مهدویت، این است که مهدویت مطرود است، زیرا در عقاید قدمای اهل سنت وجود ندارد و از عقاید شیعیان است. گویی اینان فقط مسائلی را می‌پذیرند که از عقاید قدمای اهل سنت بوده باشد و با القاء این تفکر در اذهان باعث می‌شوند افرادی نسبت به این مسئله بی‌توجه شوند. افرادی که این شبهه را مطرح کرده‌اند عبارت‌اند از:

الف. اهل تسنن

۱. احمد امین (۱۳۷۳ - ۱۳۰۵ق) در کتاب «ضحی الاسلام» (امین، ۱۹۹۹م: ص ۲۴۱ و ۲۴۳ و ۲۴۴).

۲. شیخ عبدالله بن زید آل محمود (۱۴۱۷-۱۳۲۷ق) در کتاب «لا مهدی ینتظر بعدالرسول محمد خَیرِالبشر» (آل محمود، بی‌تا: ص ۳ و ۱۴)

۳. محسن عبدالحمید (متولد ۱۳۵۶ق) در کتاب «حقیقة البابیة و البهائیة» (محسن، ۱۹۸۵م: ص ۳۸)

۲. عبدالله الرشید (معاصر) در مقاله «المهدی المنتظر هذه الخرافة» (رشید عکاظ، ۱۴۳۷ق). این سخنان به فارسی ترجمه‌شده است (رشید، اسلام تکس، ۱۳۹۵ش: ۳ خرداد) و به‌راحتی در دسترس است و عنوان آن این است «فتوی سلفیه حنبلیه، المهدی المنتظر خرافه»

۴. محمد عبدالکریم عتوم نویسنده کتاب «النظریة السیاسیة المعاصرة للشیعة الامامیة» (عتوم، ۱۴۰۹ق: ص ۸۶)

ب. وطنی ها

۱. ابوالفضل برقعی (۱۳۷۰- ۱۲۸۷ش) در کتاب «بررسی علمی در احادیث مهدی» (برقعی، ۱۳۹۴ش: ص ۱۲۴ و ۳۱۰ و ۳۰۹)

۲. علی‌اصغر مصطفوی (۱۳۳۲ش/۱۳۷۲ق) در کتاب «سوشیانت یا سیر اندیشه ایرانیان درباره موعود آخرالزمان» (مصطفوی،۱۳۸۱ ش: ص ۱۹ و ۲۰)

۲. احمد الکاتب (متولد ۱۳۳۲ش/۱۳۷۲ق) در کتاب «تکامل فکر سیاسی شیعه از شوری تا ولایت‌فقیه» (الکاتب، ۱۳۹۴ش: ص ۱۸۶ و ۱۹۰)

ج. خاورشناسان

۱. جیمز دارمستتر (۱۸۹۴-۱۸۴۹م) در کتاب «مهدی از صدر اسلام تا قرن سیزدهم هجری»، (دارمستتر، ۱۳۱۷ش: ص ۱۰-۱۲)

۱. ایگناز گلدزیهر (۱۹۲۱- ۱۸۵م) (گلدزیهر، بی‌تا: ص ۲۱۷ و ۲۱۸ و ۲۱۹ و ۳۸۰)

۲. دوایت دونالدسن (۱۹۷۶-۱۸۸۴م) در کتاب «عقیدة الشیعة» (دونالدسن،۱۴۱۰ق: ص ۲۳۰ تا ۲۳۲) (بنگرید: تاجری نسب، همان، ج ۲، ص ۱۰۱)

۳. فان فلوتن (– ۱۹۰۳۱۸۶۶م) در کتاب «سیاده العربیه» (فلوتن، ۱۳۲۵ش: ص ۷۶ و ۷۹ و ۱۰۸ و ۱۲۲)

۴. ویلیام مونتگُمِری وات[1] (۲۰۰۶- ۱۹۰۹ م) (وات، ۱۳۷۰ش: ص ۳۸ و ۳۹)

تحلیل انتقادی شبهه دوم

اغلب افرادی که در طول تاریخ به‌نقد مهدویت پرداخته‌اند، از آن در جهت اهداف و مقاصد خود بهره جسته و این ذهنیت را به وجود آورده‌اند که این بحث بیش از آنکه یك واقعیت باشد، دسیسه‌ای در دست مخالفان سیاسی است. افرادی ادعا کرده‌اند که احادیث مهدویت از عقاید قدمای اهل سنت نیست. اینان با توجه به این ادعا، باید

1. W. Montgomery Watt

مدارک و دلایل قوی و علمی قابل قبولی برای اثبات ادعایشان ارائه کنند، اما چنین کاری نکرده‌اند و فقط سخنان منکران پیش از خود را تکرار می‌کنند؛ و اگر حتی مراجعه سطحی به کتاب‌های اصیل قدمای اهل سنت و منابع دست‌اول می‌داشتند، چنین نمی‌گفتند.

دقت در کتابهای حدیثی اهل سنت مانند؛ «الجامع فی الأحادیث»، «سنن ابن‌ماجه»، «سنن ترمذی»، «صحیح ابن حبان» و «مستدرک حاکم نیشابوری» نشان می‌دهد که در این کتب به‌صورت بسیار گسترده، به مسئله مهدویت و ظهور و خروج آن حضرت پرداخته شده است. در منابع تفسیری اهل سنت مانند؛ «القرآن العظیم مسنداً عن الرسول»، «القرآن العظیم»، «تفسیرکبیر»، «الجامع لأحکام القرآن»، «الدرالمنثور» و «روح المعانی فی تفسیرالقرآن العظیم» مطالب بسیار مفصلی در رابطه با مهدویت بیان‌شده است. بر این اساس، بسیاری از مفسران و محدثان اهل سنت به اصل مهدویت اعتقاد دارند و باور به ظهور منجی مختصّ شیعیان و برگرفته از عقاید شیعیان و افکار سیاسی و اجتماعی ایشان نیست، بلکه از عقاید قدمای اهل سنت و از عقاید همه مردم جهان است.

شبهه‌ی سوم- اعتقاد به مهدویت خرافه و اسطوره و افسانه است

در میان اهل قبله، افرادی وجود دارند که معتقدند اندیشه مهدویت اسطوره و افسانه و خیال‌بافی و اندیشه‌ای خرافی است و خرافات دیگری نیز به همراه می‌آورد که مخالف عقل است و شیعیان از آن به نفع خودشان استفاده می‌کنند. آنان به این وسیله منکر این اصل مهم اسلامی شده‌اند و با تأثیرگذاری در اذهان مردم می‌خواهند این عقیده را در جامعه اسلامی کم‌رنگ کنند تا در سایه آن بتوانند به اهدافشان نائل شوند.

ازجمله افرادی که به این تفکر پرداخته‌اند:

الف. اهل سنت

۱. محمد رشید رضا (۱۳۵۴-۱۲۸۴ق) در کتاب «تفسیرالقرآن الحکیم، تفسیرالمنار» (رشید رضا، ۱۹۹۰م: ج ۱۰، ص ۳۴۲)

۲. محمد فرید وجدی (۱۳۷۳ - ۱۲۹۵ق) در دائرةالمعارف قرن بیستم (وجدی، ج ۴۸۱، ص ۱۰)

۳. احمد امین (۱۳۷۳- ۱۳۰۵ق) در کتاب «تراثنا و موازین النقد» (السائح اللیبی، ۱۹۹۳م: ج ۱۰، ص ۱۸۶) و کتاب ضحی الإسلام (امین احمد، ۱۹۹۹م: ج ۳، ص ۲۴۳)

۴. محمد عبدالله عنان (۱۴۰۶- ۱۳۱۶ق) در کتاب «مواقف حماسه فی تاریخ الاسلام» (عنان، ۱۴۱۷ق، ص ۳۵۹)

۴. عبدالله بن زید آل محمود (۱۴۱۷-۱۳۲۷ق) در مقاله «لا مهدی ینتظر بعدالرسول محمد خَیرِالبشر» (آل محمود، بی‌تا: ص ۳۱ و ۵۸ و ۸۵) (بنگرید: تاجری نسب، ۱۳۸۷ش: ج ۱/ص ۶۶)

۵. حسن ابن علی سقاف (متولد ۱۳۸۰ق) در «صحیح شرح عقیدهٔ طحاویه» (سقاف، بی‌تا: ص ۷۱)

۶. ناصربن عبدالله القفاری (معاصر) در کتاب «پروتوکل تخریب حرمین شریفین» (القفاری ۱۳۹۴ش ۱۴۳۶ق: ص ۳۸ و ۳۹) و کتاب «نقد و بررسی اصول و عقاید شیعه دوازده‌امامی» (القفاری، ۱۳۹۶ش/ شعبان ۱۴۳۸ق: ج ۲، ص ۲۶۵ و ۴۶۰) و مسئله تقریب بین اهل سنت و شیعه (القفاری ۱۳۸۷/۱۴۲۹ ق: ص ۶۶۸)

۷. عبدالله الرشید (معاصر) در روزنامه سعودی عکاظ (همان)

ب. وطنی ها

۱. احمد کسروی (۱۳۲۴ش) در کتاب «شیعی گری» (کسروی، ۱۳۲۳ش: ص ۳۰)؛ (کسروی، ۱۳۶۴ش: ص ۳۱ و ۴۷ و ۷۱.)

۲. ابوالفضل برقعی (۱۳۷۰ - ۱۲۸۷ش) در کتاب «بررسی علمی احادیث مهدی» (برقعی، ۱۳۹۴ش: ص ۵۳ و ۵۴ و ۱۰۲)

۳. احمد الکاتب (۱۳۷۲ق) در کتاب «تکامل فکر سیاسی شیعه از شوری تا ولایت فقیه» (الکاتب، ۱۳۹۴ش: ص ۲۳۱ و ۱۳۹)

ج. خاورشناسان

۴. جیمز دارمستتر (۱۸۹۴-۱۸۴۹م) در کتاب «مهدی از صدر اسلام تا قرن سیزدهم هجری» (دارمستتر، ۱۳۱۷ش: ص ۱۳ و ۱۸ و ۲۱-۲۵ و ۷۸)

۱. ایگناز گلدزیهر[1] (۱۹۲۱- ۱۸۵۰م) در کتاب «العقیدة و الشریعة فی الإسلام» (گلدزیهر، بی‌تا: ص ۲۱۷ و ۲۱۸ به نقل از تاجری نسب: ج ۱، ص ۶۳)

تحلیل انتقادی شبهه سوم

ورود خرافات توسط افراد سودجو به مهدویت انکار نمی‌شود، اما نباید فراموش شود که سیره عقلاء عالم هرگز این‌گونه نبوده که با خدشه وارد شدن در یک امر جزئی، مسئله‌ای کلی را که از اعتقادات تمام مسلمین و تمام ادیان است زیر سؤال برده و آن را به‌طورکلی منکر شوند. ضمناً رجوع به قرآن و دیدگاه مفسران بزرگ اهل سنت دربارۀ حضرت مهدی علیه‌السلام که در منابع تفسیری آمده، روشن می‌کند که اندیشۀ مهدویت ریشۀ وحیانی، قرآنی و روایی دارد و خرافی نیست.

ضمناً غالب سخنان مخالفان و منکران مهدویت، تکرار حرف‌های چند تن از مستشرقان مثل دارمستتر از یک‌سو

و دیدگاه‌های «ابن خلدون» از سوی دیگر بوده است و برخی حتی عین عبارات منکرین مهدویت قبل از خود را

تکرار کرده و بدون مطالعه منابع تاریخی و حدیثی اظهارنظر کرده‌اند.

شبهه چهارم - مهدویت عامل فساد و فتنه و انحراف جامعه است

برخی از منکران، اعتقاد به مهدویت را منشأ فتنه و انحراف جامعه و ریخته شدن خون انسان‌ها در طول زمان به‌واسطه مدعیان دروغین مهدویت بیان می‌کنند. به این وسیله مهدویت را منفی جلوه داده‌اند. از این جمله هستند

الف. اهل تسنن:

۱. محمد رشید رضا (۱۳۵۴- ۱۲۸۴ق) در کتاب «تفسیرالمنار» (رشید رضا ۱۹۹۰م: ج ۹، ص ۵۷ و ۵۸ و ۴۱۶)

۲. محمد بن طنطاوی جوهری (۱۳۵۸-۱۲۸۷ق) در کتاب «الجواهر فی تفسیرالقرآن الکریم» (طنطاوی، ۱۴۲۵ق: ج ۶، ص ۱۱ الی ۱۶ و ج ۸، ص ۱۵ و ۱۶ و ۲۱۷ و ۲۱۸)

1. I. Goldziher

۳. احمدمصطفی المراغی (۱۳۷۱-۱۳۰۰ق) در کتاب «تفسیرالمراغی» (به نقل از طنطاوی ج ۸ همان)

۴. احمدامین (۱۳۷۳ - ۱۳۰۵ق) در کتاب «ضحی الاسلام» (امین: ج ۳، ص ۲۴۴)

۳. عبدالله بن زید آل محمود در کتاب «لا مهدی ینتظر بعدالرسول خیرالبشر» (آل محمود، ۱۴۳۶ق- ۲۰۱۵م: ص ۵) و (شفیعی، ۱۳۸۲ش: ص ۸۷)

ب. وطنی‌ها:

۱. ابوالفضل برقعی (۱۳۷۰- ۱۲۸۷ش) در کتاب «بررسی علمی احادیث مهدی» (برقعی، ۱۳۹۴ش: ص ۱۰۱ و ۱۰۲)

۲. احمدالکاتب (متولد ۱۳۳۲ش/۱۳۷۲ق) در کتاب «تکامل فکری سیاسی شیعه از شوری تا ولایت‌فقیه» (کاتب، ۱۳۹۴ش: ص ۱۹۰)

تحلیل انتقادی شبهه چهارم

فتنه‌ها مربوط به اصل مهدویت نیست، بلکه به‌خاطر استفاده نادرست برخی از افراد سودجو از این اصل است. برخی از افراد به دلیل ناآگاهی نسبت به اصل مهدویت و حقایق آن دچار این آسیب می‌شوند و باید با روشنگری، مردم را بیدار کرده و جلو این‌گونه انحرافات گرفته شود.

استفاده نادرست برخی افراد سودجو باعث نمی‌شود که یک اصل از اصول اعتقادی مردم زیر سؤال برود. اگر بنای عقلا بر این بود، باید توحید هم زیر سؤال می‌رفت، به دلیل این‌که بسیاری در جهان ادعای خدایی کرده‌اند و باعث ایجاد فساد و فتنه شده‌اند. همچنین مسئله نبوت، زیرا در طول تاریخ افرادی ادعای دروغین نبوت داشته‌اند ولی به این واسطه هرگز اصل نبوت انکار نشده است.

انکار مهدویت باعث از بین بردن فتنه‌ها نمی‌شود. اگر چنین بود پس از بیان سخنان افرادی که در بالا نام آن‌ها برده شد دیگر کسی ادعای مهدویت نمی‌کرد، حال‌آنکه همچنان در حال مشاهده افرادی هستیم که ادعای مهدویت می‌کنند.

شبهه پنجم- اعتقاد به مهدویت عامل رکود و رخوت است

برخی از افراد بیان می‌دارند که عقیده به مهدویت با سوق دادن مردم به توکل به خدا مردم را از مبارزه و عمل بازمی‌دارد و باعث ایجاد رخوت و سستی و رکود و در نتیجه عقب‌ماندگی جامعه یا فرار از زیر بار مسؤولیت‌ها می‌شود؛ مهدی باوران درصدد برپایی جامعه اسلامی عدل‌گستر و ظلم‌ستیز نمی‌شوند بلکه در برابر ظلم و ستم تسلیم می‌شوند. گویندگان این سخن در میان اهل سنت:

۱. محمد رشید رضا (۱۳۵۴- ۱۲۸۴ق) در کتاب «تفسیرالمنار» (رشید رضا، ج ۹، ص ۴۱۶ و ج ۱۰، ص ۳۹۳)

۲. محمد بن طنطاوی جوهری (۱۳۵۸-۱۲۸۷ق) در کتاب «تفسیرطنطاوی» (طنطاوی: ج ۶، ص ۱۱ و ۱۲ و ۱۵ و ۱۶، ج ۸، ص ۲۱۵)

۳. احمد مصطفی المراغی (۱۳۷۱-۱۳۰۰ق) در کتاب «تفسیرالمراغی» (المراغی، ۱۳۶۵ق: ج ۹، ص ۱۳۳ و ۱۳۴)

تحلیل انتقادی شبهه پنجم

عقیده به مهدویت و انتظار دارای آثار بسیار سازنده و عامل تحرك و آگاهی و بیداری است که به ضرر دشمنان اسلام است. انتظار، دوره آماده‌سازی و زمینه‌سازی برای یک نهضت است و سستی و رخوت در آن راه ندارد، بلکه در جامعه‌ای که حالت انتظار منجی الهی حاکم است، تحرک و پویایی حکم فرماست و بشر را به زمینه‌سازی و اصلاح فردی و اجتماعی وامی‌دارد و عاملی ارزشمند برای حفظ و بقای شریعت است.

خلاصه کلام

استفاده نادرست از مهدویت به‌وسیله برخی افراد، موجب شده تا خاورشناسان مسئله مهدویت را از دیدگاه سیاسی و تحولات اجتماعی بنگرند و مسئله را روشمندانه و از زاویه دین‌شناسی صحیح موردتوجه قرار ندهند.

البته تا حدی طبیعی است که این مسئله مورد قضاوت دقیق شرق‌شناسان قرار نگیرد و آنان در بحث مهدویت، نظریه درست را برنگزینند، زیرا غالب کسانی که در طول تاریخ

از مهدویت سخن گفته‌اند، از آن در جهت اهداف و مقاصد خود بهره جسته‌اند. لذا این ذهنیت را در شرق‌شناسان به‌وجود آورده‌اند که این بحث بیش از آنکه یك واقعیت باشد، دسیسه‌ای در دست مخالفان سیاسی است.

برخی هم از دیگر مخالفان و منکران تقلید کرده‌اند. برخی هم از زمان حرکت سید جمال‌الدین اسدآبادی - که بحث نوزایی علمی در جهان اسلام شکل گرفت و حرکت اصلاح گری آغاز شد و شاگردان ایشان با نگاه روشنفکر مآبانه به بررسی مسائل پرداختند - راه را خطا رفته و مهدویت را منکر شده‌اند. گروهی دیگر از زمانی که بحث تقریب مذاهب اسلامی با جدیت مطرح شد، به علت مخالفت با شیعه به انکار مهدویت پرداختند.

بعلاوه آموزه‌های بلند دینی با هرگونه استکبار و سلطه‌جویی بر دیگران مخالف است؛ و در اندیشه مهدویت نابودی ستم و ستمگران به‌عنوان هدفی مهم به چشم می‌آید؛ ازاین‌رو سلطه جویان، آن را در مقابل خود می‌دانند. به‌گونه‌ای که می‌توان گفت دشمن‌ترین اشخاص با مهدویت و حضرت مهدی ستمگران و سلطه جویان عالم‌اند.

نتایج

۱. دشمنان اسلام برای نابودی دین اسلام با تضعیف احادیث مهدویت، اصل مهدویت را انکار نموده‌اند.

۲. آیاتی از قرآن کریم که مفسران شیعه و سنی آن‌ها را مربوط به مهدویت دانسته‌اند و احادیثی که در موضوع مهدویت در منابع معتبر حدیثی شیعه و سنی موجود است، اصل مهدویت را اثبات می‌کند.

۳. عدم مراجعه به منابع اصیل اسلامی و به‌خصوص منابع حدیثی شیعه موجب شده افرادی که برای تحقیق و تتبع در اصل مهدویت به مطالعه پرداخته‌اند به منابع اصلی مراجعه نکنند و با استفاده از کتب مخالفان و منکران مهدویت راه را به خطا رفته و مهدویت را منکر شوند.

۴. مواجهه همیشگی حق و باطل و تقویت جبهه باطل همیشه در طول تاریخ وجود داشته است. استعمارگران برای نابودی دین اسلام از طریق انکار مهدویت، به تضعیف امید و ایجاد یأس در انسان می‌پردازند تا آسان‌تر به اهداف استعماری خود نائل گردند.

سال بیست و دوم، شمارهٔ ۸۶، بهار ۱۴۰۲

۵. انکار مهدویت به‌خاطر ترس از برپایی حکومت جهانی مهدوی است.

۶. در هر دین و آیینی و هر جامعه‌ای، رهبر یکی از ارکان آن است و اگر رهبر تضعیف و نابود شود، آن دین یا آیین و یا جامعه از بین می‌رود. درحال حاضر وجود مبارک حضرت مهدی علیه‌السلام رکن اصلی و اساسی دین اسلام است. انکار مهدویت به‌منظور تضعیف و نابودی آموزۀ استوار امامت در دین اسلام، می‌تواند منجر به نابودی اسلام گردد، بنابراین تلاش می‌کنند با انکار اصل مهدویت و ساختن دنیای بدون منجی دینی به اهدافشان دست یابند و در این مسیر از روش‌های گوناگونی بهره برده‌اند.

فهرست منابع

قرآن کریم

ابن‌منظور، محمدبن مکرم، **لسان العرب**، دار صادر، بیروت، ۷۱۱ق.

ابوزهره، محمد، **الأمام جعفر الصادق و حیاته و عصره و آرائه و فقهه**/ س. ن. طباطبایی، بی‌تا.

ابوزید، الامام، **حیاته و عصره، آراؤه و فکره، الفکرِ السیاسیة فی عهد الأمویین**، دار الفکر العربی، بیروت.

آل محمود، عبدالله بن زید، **مجموعة رسائل الشیخ عبدالله بن زید آل محمود**، لا مهدی ینتظر بعدالرسول محمد خیرالبشر، **مطابع علی بن علی**، دوحه، قطر، بی‌تا.

امین، احمد، **ضحی الإسلام**، مکتبه الاسره، مصر، ۱۹۹۹م.

برقعی، ابوالفضل، **بررسی علمی احادیث مهدی**، کتابخانه العقائد، نشر اول دیجیتال، ۱۳۹۴ش.

پطروشفسکی، پاولویچ ایلیا، **اسلام در ایران** (از هجرت تا پایان قرن نهم هجری) کریم کشاورز، پیام، تهران،۱۳۶۳ش.

تاجری نسب، غلامحسین، **فرجام‌شناسی حیات انسان**، مرکز فرهنگی انتشاراتی منیر، تهران، ایران، ۱۳۸۷ش

الجوهری، طنطاوی، **الجواهر في تفسیرالقرآن الکریم**/ش. م. عبدالسلام، دارالکتب العلمیة، بیروت، لبنان، ۱۴۲۵ق.

حسین، جاسم، **تاریخ سیاسی غیبت امام دوازدهم**/ س. م. آیت‌اللهی، امیرکبیر،۱۳۷۷ش.

حلی، شیخ کاظم، **الجزم الفصل ابن حزم**، رد علی کتاب الفصل في الملل و الأهواء و النحل الذي ألفه الشیخ أبو محمدعلی بن أحمد بن سعید بن حزم الظاهری الأندلسی، بی نا، بی‌تا.

دونالدسون، دوایت م، **عقیده الشیعه و هو کتاب عن تاریخ الاسلام فی ایران و العراق**/ ع. م، طبعه الثانیه، بیروت ۱۴۱۰ق.

دارمستتر، جیمز، **مهدی از صدراسلام تا قرن سیزدهم هجری**/ م. جهان سوز، انتشارات ادب، تهران، ۱۳۱۷ش

رشید، بن علیرضا بن محمد، **تفسیرالقرآن الحکیم، تفسیرالمنار**، الهیئه المصریة العامة للکتاب، بی‌تا.

رشید، عبدالله، روزنامه سعودی عکاظ، فتوی المهدی المنتظر خرافه، دوشنبه، ۳ خرداد ۱۳۹۵ش، اسلام تکس و ۱۵ رجب ۱۴۳۷ق.

سعد، محمدحسن، **المهدیه فی الاسلام**، دار الکتاب العربی، مصر، ۱۹۵۳م.
سقاف، حسن بن علی، **صحیح شرح العقیدة الطحاویة**، دار الأمام النووی، اردن، بی تا.
سلیمان، الجبهان، ابراهیم، **تبدید الظلام و تنبیه النیام الی خطر الشیعه و التشیع علی المسلمین و الاسلام**، رئاسة اداراة البحوث العلمیة و الإفتاء و الارشاد. بی‌تا.
اللیبی، علی حسین، **تراثنا و موازین النقد**، مجله کلیة الدعوة الاسلامیة، لیبیا،۱۹۹۳م.
شفیعی، سعید، **دفاع از مهدویت**، دانشگاه قرآن و حدیث، تهران، شهرری،۱۳۸۲ش.
الشیبی، کامل مصطفی، **تشیع و تصوف تا آغاز سده دوازدهم هجری**/ ع. ذ. قراگزلو، امیرکبیر، تهران، ۱۳۸۰ش.
-------، **الصله بین التصوف و التشیع**، دار الاندلس للطباعه و النشر و التوزیع، چاپ سوم بیروت، ۱۹۸۲م.
عتوم، عبدالکریم، محمد، **النظریةالسیاسیة المعاصرةللشیعة الأمامیه**، دارالبشیر، عمان، ۱۴۰۹ق.
عنان، محمد، **مواقف حماسه فی تاریخ الاسلام**، حسین عنان،۱۴۱۷ق.
فلوتن، فان، **تاریخ شیعه و علل سقوط بنی‌امیه**/ س. م. حائری، اقبال، تهران، ۱۳۲۵ش.
-------، **السیادة العربیة و الشیعة و الاسرائیلیات فی عهد بنی‌امیه**/ محمد زکی ابراهیم و حسن ابراهیم حسن، وزاره الثقافه و السیاحه، مکتبه النهضه المصریه، مص، ۱۹۶۵م، ۱۳۲۵ش.
القفاری، ناصربن عبدالله بن علی، **پروتوکل تخریب حرمین شریفین**، سایت کتابخانهٔ عقیده،۱۳۹۴ ش، ۱۴۳۶ق.
-------، **پرتوکلات آیات قم**، ۱۳۹۴ش،۱۴۳۶ق.
-------، **مسألة التقریب بین أهل السنة و الشیعة**/إ. ب. العوضي، حقیقت،۱۳۸۷ش.
-------، **مذهب الشیعة الامامیة الاثنی عشریة**/ گ. ع. موحدین، نشر اول دیجیتال، کتابخانه الکترونی،۱۳۹۶ش.
الکاتب، احمد، **تکامل فکر سیاسی شیعه از شوری تا ولایت فقیه**، نشر دیجیتال، دارالجدید، بیروت، ۱۳۹۴ش.
کسروی، احمد، **التشیع و الشیعة**، عربی کتاب شیعی گری است، مطبعه پیمان، تهران،۱۳۶۴ش.
-------، **شیعی گری**، بخوانند و داوری کنند، پیمان، تهران،۱۳۲۳ش.
-------، **بهایی‌گری**، چاپ دوم، تهران ایران،۱۳۲۲ش.
گلدزیهر، ایگناز، **العقیدة و الشریعة فی الاسلام**/ م. ی. الحق، طبع مصر و بغداد، بی‌تا.
محسن، عبدالحمید، **حقیقة البابیة و البهائیة**، المکتب الاسلامی للطباعة و النشر،۱۹۸۵م.
مصطفوی علی‌اصغر بیژن، **سوشیانت یا سیراندیشه ایرانیان درباره موعودآخرالزمان**، فرهنگ دهخدا، ۱۳۸۱ش.
المراغی، احمدمصطفی، **تفسیرالمراغی**، دار إحیاء التراث العربی، بیروت، ۱۳۶۵ش.
ملازاده، عبدالرحیم، **ویرانگری‌ها و خیانت‌های مدعیان تشیع در اسلام و ریشه‌های مشترک یهودیت و تشیع**، بی‌نا، بی‌جا، بی‌تا.
وات، مونتگمری، **فلسفه و کلام اسلامی**، ابوالفضل عزتی، علمی و فرهنگی، تهران، ۱۳۷۰ش.
ولهاوزن، یولیوس، **أحزاب المعارضة السیاسیة الدینیة في صدرالإسلام** (الخوارج والشیعة)عبدالرحمان بدوی، وکاله المطبوعات، چاپ سوم، وکاله المطبوعات،۱۹۷۸م.